

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

<p>Szerkesztőség, hova a lap szellemi részét illető minden küldemény küldendő: Nagy-Péterfia-utca 977.</p>	<p>Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven. ELŐFIZETÉSI ÁR: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). HIRDETÉSEK DÍJA: <i>Benn a lapban</i> egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; <i>a borítékon</i> egész oldal 6 frt, $\frac{1}{2}$ oldal 3 frt, $\frac{1}{4}$ oldal 1 frt 50 kr., $\frac{1}{6}$ oldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél ár-engedmény adatik. Bélyeg-díj minden hirdetésnél külön 30 kr. Egyes szám ára 15 kr.</p>	<p>A kiadóhivatal kezelője RÓZSA SÁNDOR főiskolai háznagy, kinek nevére intézendő a lap minden anyagi dolgára s a külső hirdetésekre vonatkozó küldemény.</p>
---	--	--

Lelkipásztori verseny.

Nagy érdeklődéssel olvastam e becses lapban az idők jeléről és a fogyasztási szövetkezetekről szóló vitát, melynek folyamán a nyirbogáti és átányi lelkésztársak a lelkipásztorkodás terén forma szerinti versenyre hívták ki egymást, s úgyszólván szellemi párbajra keltek. — Ki tett többet egyháza, iskolája érdekében? Kinek munkája látszik meg inkább a gyülekezet vallás-erkölcsei életén? szóval ki a jobb lelkipásztor? ennek hiteles kimutatására vállalkoztak. — A „selmeczi pipáról, gombostűről, galandról“ kezdtek volt beszélni, s ime az *Isten országa terjesztésének nagy munkájában kifejtett tevékenységek összeméréséhez jutottak.* — Helyesen tették. — Hadd lássuk, hogyan sáfárkodtak a rájuk bízott talentumokkal? A vitának elvégre is meg lesz a maga haszna, nemcsak abban a 10 frtban, a mit egyikök a debreczeni bölcsészeti fakultás alapjára fizet, hanem abban a sok jóra való elhatározásban, melyet e szellemi mérkőzés egyik-másik lelkésztárs lelkében természet szerint előidézhet.

Én legalább azt óhajtanám, ha nem térnénk e vita felett minden tanulság nélkül napirendre. — Hallottam, hogy lelkésztársaim kifogásolták, hosszadalmasnak, unalmasnak találták; de én a lelkipásztori gondnak egy új, *modern nyilvánulását* ismertem fel benne, melyről érdemes eszmét cserélni; s azt mondtam és mondom rá népies szólammal: „Zörög a malom; szívesen hallom.“

A versenyzőket személyesen, legalább közletről nem ismerem. — Mózes András kollegára debreczeni káplán korából emlékszem ugyan; de Fekete Józsefet életemben soha nem is láttam. — Elfogultság tehát vagy részlehajlás nem

vezérelhet. — A *verseny eredményét* nem tudom.* — Mindamellet a *Fekete József pártjára állok*, és azt hiszem, ő lesz a győztes. — Nem vonom kétségbe versenytársa érdemeit sem, de nekem úgy tetszik, hogy ez az átányi tevékeny kartárs gondolatban figyel nem csak az idők jeleire, hanem az evangéliom szellemére is, mint a *hivatali tekintély* érdekében ellene felszólaló, bár bizonynyal jóakarátú, nyirbogáti lelkész.

A dolog lényege e vitában voltaképen az, hogy vajjon illő volt-e az átányi lelkésznek egy *önsegélyző fogyasztási szövetkezet* élére állani és annak elnökségét folytatni, még akkor is, mikor már *italmérési jog* forgott szóban? Eleinte nem csudálkoztam, hogy M. A. kollega ezen egy kissé megbotráncozott; de F. J. alapos válaszaiból arról győződtem meg, hogy ily szövetkezetek alapítása, a nép jóléte érdekében, nem csak menthető, hanem *a lelkészi buzgóságnak talán szokatlan, de figyelemre méltó biztos jele.*

Mire célzott e szövetkezet? Arra, hogy az átányi magyar református nép a háztartáshoz szükséges terményi és iparczikkeket, a nyereszedő vállalkozók tulságosan kapzsi kezei közül kiszabadítva, olcsóbb áron szerezhesse be; anyagi erejét a társulás által fokozza; szokjék hozzá a takarékosághoz; s az egyházi terhek viselésére készebb és képesebb lehessen. — Nos? nem érdemes-e legalább gondolkozni felette, hogy hátha másutt is sikerülne ilyen szövetkezetet létrehozni? Láttam e félét. — Szépnek találtam. — Nem vettem észre benne semmi olyast, a miért idegenkedni kellene tőle. — Elvégre is a társulásban bármily téren nagy erő rejlik. — Miért ne használnók azt fel, ha lehet, a mi magyar református népünk javára?

* Épen ezen számban lentebb egy külön cikkben közöljük.
Szerkesztőség.

Annyi bizonyos, hogy ez a nép, kivált itt a mi vidékünkön, nem annyira *vallás-erkölcsi*, mint *anyagi erő* hiányában szenved. — A folyton haladó civilizáció újabbnál újabb szükségleteket támaszt, melyek elől a szegényebb osztály nem térhet ki; a községi, állami szervezet súlyosabbnál súlyosabb terheket rak a családfentartók vállaira, melyeket le nem rázhatnak magukról; s ezekhez járul az egyházfentartás mindinkább súlyosbuló nehéz terhe. — A gazdag kath. klérus csak várja, mikor roskad össze egy-egy kisebb népességű szegényebb egyházunk e teher alatt, hogy romjain tért foglalhasson; de addig is oda-odasugja egy-egy töprengőnek, a hol teheti, hogy „*drága a kálvinista vallás.*” — Van alkalmunk ilyet hallani akárhányszor. — Nem csak a vasúti kupékban, hanem különösen a vegyes házasságban élők ajkain napirinden van ez a szólam.

Mi a teendők ezzel szemben? Felelet: *vagy a terheket kell könnyíteni, vagy a népet kell a teherviselésre képesebbé s későbbé tenni.* — Fekete József kollegánk Átányon ez utóbbi módot kísérlette meg. — Dicsérem érte. — Ha látja a nép, hogy az ő papja tudományával, jó lelkével, szorgalmával anyagi téren is segítségére lehet, mindjárt jobban ragaszkodik hozzá, s nem fogja olyannak tartani, mint a ki csak az ő zsirján

hizik. — Szálljunk csak egy kissé magunkba, s gondoljuk el, hogy ha pl. a szabad uzsora idejében a nép között *hitelszövetkezeteket* alkotunk volna, s egy-egy kölcsönre szorult atyánkfíát kezeügyébe eső gyors és olcsó kölcsönrel bajából vagy a lelketlen uzsorások körmei közül kiszabadítottunk volna: mennyivel jobban állnánk ma! Vagy mikor egy-egy jó magyar birtok az uzsorás kölcsönök összehalmozódása miatt eladóvá lett, ha azokat a községbeli hitsorsosok, lelkészek buzdítása mellett *szövetkezetbe állva*, megvehették volna: vajjon nem áldanók-e annak a nevé, a ki ezt indítványozta és megvalósította volna? Lám a róm. kath. klérus a káptalani kölcsönpenzekkel mennyire megnevelte nemcsak hatalmát, hanem népszerűségét is! Az *oláh liga* csak nem rég kezdte meg a fiókhitelintézetek alakítását, s ma, már csak az én tudtommal is több nevezetes magyar nemesi birtokot osztott szét az eddig szegény falusi oláhok között. — És ezeket mind a papok közvetítették. — Most is közvetítik. — Akárhányat látok, hogy oktatja, vezeti és segíti hitsorsosát a hitel czélszerű felhasználásában, s az ez által eszközölhető boldogulásban.

S mit teszünk mi anyagi téren? Nyomorogunk magunk; nyomorog népünk; sinlődnék kisebb egyházaink; tengődnek és ide s tova

† TÁRCZA. †

A keresztyén egyház élete a reformációtól a 17. század közepéig.

Irta s a debreczeni ev. ref. theologiai önképzőtársulat által rendezett reformációi emlékünnepegy alkalmából 1893. okt. 31-ikén felolvasta

dr. Erdős József.

Jelige: „Az Írás meg nem hamisíthatatik.”
Ján. ev. 10. 35.

II.

A középkor tespéd társadalmának felpezsdülése.

Ugy van! A reformáció felpezsdítette a középkor tespéd társadalmát, a mi ennek a korszaknak második főfő fontosságú mozzanata. Mihelyest ugyanis a népek az evangéliumi egészséges tudománynak hallattára megismerték az igazságot s a lelki szolgaság bilincseit egymásután széttördelni kezdték, nyomban megindult az építés és alkotás munkája is minden téren. Az előbb lánczon őrzött, bezárva tartott *biblia*, a nemzetek köztulajdonává lett, főleg midőn Luther, már 1520-tól kezdve, majd wartburgi magányában (1521.) a *biblia* egyes könyveit s 1534-ben a teljes szentírást, a német nép számára, *tiszta, világos és erőteljes fordításban* kibocsátotta s ez által az evangéliumi tudomány terjedését oly hathatósan előmozdította. Ugyanezen időközben láttak napvilágot Faber stapulensis francia (1523—1530.), Brucioli olasz (1532.), Enzinas (1543.) és Perez (1556.) spanyol s a nagy szakismerettel készített angol (1604—7.),

továbbá a kralitzi nyomdából kikerült cseh (1579.) s a melyreható, komoly tanulmányozás alapján létrejött holland (1637.) és a több rendbéli előkészítő munkálat után „nagy fáradsággal s testi töredelemmel” megalkotott Károli Gáspár-féle magyar nyelvű (1590.) bibliafordítások, a mely tevékenység a róm. kath. egyház vezérférfiait is hasonló irányú — noha egyoldalú felekezeti czélzattal teljesített — munkásságra ösztönözte. A biblia terjedésével s mélyebb értelmezésével egyidejűleg tisztult a közfelfogás s az eddigi ködös, babonás és lenyűgöző világnézetet szabad gondolkodás váltotta fel, minek következtében nemcsak az állam, hanem az egyház is önjogúvá, szabaddá lőn. Mintha csak az apostolok korszaka ujult volna fel: a keresztyénség örök igazságait visszhangozták a bérczek s hirdették a rónak, míg a lelkek bételjesedtek mennyei ihlettel. Kiváltképen hatalmas hódítást tett a tudomány, melynek góczpontjai a főiskolák, fénylő napként árasztották szét a szellemi világosság, jog és szabadság áldásait. A reformáció első századában, a protestáns szabad szellem bámulatos alkotásai gyanánt, mint a *tiszta vallás, jó erkölcs és józan tudományosság* örállomásai ott tündökölnék Wittenberg, Erfurt (1525. óta), Rostock (1531.), Tübinga (1535.), Lipese (1539.), Greifswalde (1545.), Königsberg (1544.), Jéna (1558.), Helmstädt (1576.), Altdorf (1578.), Giessen (1607.), Rinteln (1621.), Strassburg (1621.), mind a lutheri egyház egyetemi székhelyei, viszont más részről Heidelberg (1559.), Frankfurt (1591.), Marburg (1607.), Duisburg (1656.), Leyden (1575.), Franeker (1583.), Gröningen (1614.), Utrecht (1636.), Harderwyk (1648.), Amsterdam (1632.) s félszázad multán Deventer (1680.), mind a reformált egyház egyetemi központjai, melyekből

állami vezetés alá kerülnek iskoláink; mert a szegénységet hagyományos örökségképen kaptuk. — Talán nem is igyekszünk tőle egyhamar megválni. — A ki segíteni akar magán vagy népén: azt megrójjuk, hogy a lelkeszi tekintély ellen vét. — A ki a világi ügyekbe elegyedik: azt mondjuk róla, eltért az evangéliom szellemétől. — Pedig az evangéliomban olvashatjuk, hogy Krizstus Urunk is megkönyörült az éhezők sokaságon, mikor az ötezer embert jöltartotta; utasította tanítványait a Tibériás tengernél, hogy hol találjanak több ennivaló halat, ha oda vetik ki a hálót; sőt a kánai menyegzőben egy kis borról is gondoskodott.

Az apostolokról és első keresztyénekről szintén azt hagyta emlékezetben az írás, hogy „ő közöttök senki nem vala szűkölködő, mert valakik mezőket vagy házakat birnak vala, eladván azokat, az eladott jószágoknak árát előhozák és leteszik vala az apostolok lábainál és eloszták azt mindenkinek, a mint kinek-kinek szüksége vala.” (Csel. 18. 34. 35.)

Az egymáson való segítségnek ez a módja egyházainkban ma már nem divat. — De az apostolok utódainak a jóakaratait nyújthat most alkalmat arra, hogy híveik közt a szűkölködőket egy vagy más módon segíthessék. — A ki ezt próbálja elérni, sőt olyan eszközöket keres,

melyeknek kellő felhasználásával hívei a szegénységre jutást elkerülhetik, mint az átiányi lelkész cselekedte: bizony, bizony helyes úton jár, és sem tekintélyét nem csorbítja, sem az evangéliom szellemével nem jön ellentétbe; — feltéve természetesen, hogy tisztességes eszközöket használ és lelkeszi teendőiben sem marad hátra.

Flammarion Urániájában a Mars bolygó egyik lakója azt mondja a földi emberekről, hogy különben elég tökéletesek lehetnének, csak az a nagy hibájuk van, hogy esznek, e miatt aztán sok egyéb hibába és bajba esnek. — Nos? hát ez a hibánk, bizony nekünk magyar reformátusoknak is megvan; úgy a lelkészeknek, mint a híveknek. — *Enni kell* még a legszegényebbeknek is. — A lelkész eledeléről ugyan tartoznak a hívek gondoskodni; de a hol a híveknek maguknak is alig van elegendő enni-valójuk, bizony *panaszos és keserű kenyeret eszik ott a lelkész*, bármily híven keresse is az Isten országát és annak igazságát. — Önként jön tehát a gondolat, hogy nem lehetne-e valami jó módot találni, mely szerint a lelki táplálék mellett testi eledelök keresésében is nyújtanánk némi segítséget híveinknek? Mindjárt örömebb hallgatnának ránk; kedvesebbé, hasznosabbá s úgyszólván nélkülözhetlenné len-

az igazság megismerésének boldogító tudata s az erkölcsi jellem szabadságának élénk érzete, meg a munkásság, kötelesség, haladás vezérlő elve, mint sebesen zúgó szélnek zendülése, úgy viharozta át egész Európát.

A reformáczió az egyházi élet javítására és fejlődésére célzó törekvése legelőbb is a tanrendszer megállapításában s az ennek nyomán létrejött protestáns hitvallásokban nyert határozott kifejezést. Mindez alap-elveleg már jókorán körvonalozva volt annyira, hogy a reformáció vezérférfiai, a katolikus egyház hitrendszerével szemközt, a leghatározottabban ki tudták fejteni a protestánsizmus lényegét. Kimondották ugyanis, hogy a látható egyház, a pápaság és a hagyományok csalhatatlannak képzelt hatalmát tagadva, egyedül a szentírás kizárólagos tekintélyének engedelmeskednek; a jó cselekedetek üdv szerző hatályával ellentétben Krisztus egyedüli érdemét; a katolikus egyház külsőleges kegyelmi eszközeivel ellentétben egyedül az idvezítő hitet; a pápai uralom és a kath. papság emberi találmánya helyett, a keresztyén szabadság, evangéliomát s az egyetemes lelki papságot; a látható földi egyház eszménye helyett a láthatatlan igazi anyaszentegyházat ismerik el a szentírással megegyezőnek és lelkiismeretök szabadságát s az Isten beszédének vezérlete mellett nyert meggyőződésök függetlenségét semminemű befolyás által korlátozottnak nem engedik. Ez elveket hangoztatta Melancthon már 1521-ben az ő nagybecsű „Loci” című munkájában, a protestáns egyház emez első dogmatikájában, majd a szintén általa szerkesztett s Luther által helyeselt ágostai hitvallásban (1530.) és az Apológiában (1531.). Ez a bibliai szellem hatja át Luther kis és nagy kátéját (1529.) s a schmalkaldi cikket (1538.). Ez a szellem

és elv vezérli a Zwingli és Kálvin mélyreható értelmezése alapján létrejött összes református hitvallásokat, melyek közül az Ursinus és Olevianus elvülhetetlen becsű munkája, a heidelbergi káté (1563.) és a Bullinger által (1566.) irt II. helvét hitvallás, a ref. egyháznak legegységesebben elfogadott symbolikus könyvei mind e mai napiglan. Ezt az elvet mondotta ki Luther az egész világ hallatára a worms birodalmi gyűlésen (1521. ápr. 18.), ezen elv és eszme alapján kelt a nürnbergi birodalmi gyűléshez benyújtott s a lelkiismereti szabadság jogát és a biblia tekintélyét védelmező, világtörténelmi jelentőségű protestatio (1529. ápr. 19.); ennek az elvnek a győzedelméért ragadtak fegyvert (1531. márcz.) a schmalkaldi szövetség tagjai, s a hős Zwingli (1531. okt. 11.), meg a Krisztus egyházának oly számtalan hű vitéze — ez elv diadaláért vérzett el. És bár a reformáció sikerét s a protestánsizmus erősödését ugyan csak hátráltatta a politikai és társadalmi forradalom iszonyatosságával dühöngő, de vérbe fojtott délnémet parasztlázongás (1525.), a melynek hamis prófétái a vallási és állami intézmények romjain akarták volna felépíteni az ujra keresztelők váradalmainak megfelelő messiási országot; s noha még ennél is fájdalmasabb emlékü a Luther és Zwingli közt kifejlődött s a helvét és német protestánsizmusra átörökölt úrvacsorai viszály (Marburg 1529. okt.): mindamellett mindezek az akadályok nem tartóztathatták fel útjában a győzelemről győzelemre előretörő evangéliomi tudományt, mely, mint az Írás tanítja, Istennek ereje, minden hívőnek üdvösségére.

Távol áll tőlem a szándék, hogy a protestánsizmus két oszlopférfia által eredménytelenül folytatott úrvacsorai

nénk. — Talán akkor nem lenne rá eset, mint mai napság már szokásos, hogy a megürült lelkészi állásokat csak káplánnal (azaz olcsóbban) kívánják az egyházak betölteni. — Ez is egyik jele az időknek és arra utal, hogy a ki közülünk kisebb, szegény egyházainkban anyagi téren is tudna valami hasznot tenni: *az végezne igazán fontos belmissziót.*

A fogyasztási egyesületek, hitelszövetkezetek, takarékmagtárak, temetkezési társulatok és más efélék alakítása, s ha szükséges, vezetése is, e célra szolgálhat a hozzá értő, ügyes lelkész kezében. — Az üzleti könyv vezetése, vagy felülvizsgálása az én szerény véleményem szerint nem ellenkezik a papi állással. — Fődolog csak az, hogy tudjunk hozzá, s hogy az önérdekhajászatnak még csak gyanúja se férjen hozzánk. — Hogy meg is bukhatik a vállalat: az bizony baj; de hiszen a torony is ledőlhet, a hol nem tudják vagy nem találják jól építeni; mégis épített mindenik egyház, ha csak lehet.

Takarékmagtárt én is alapítottam Krassón, s úgy gondolom, jól cselekedtem. — Ide s tova kiadja az egész papi jövedelmet. — Másutt is van már egyházmegyénkben ilyen intézmény és mindenütt jónak bizonyul. — Utódom Krassón *hitelszövetkezetet* is szervezett. — Annak sem lesz rossz eredménye. — Javára válik az egy-

háznak, községnek, környéknek; s a közjólét emelkedése a vallásosság emelkedését fogja magával hozni, mert könnyebbé lesz az egyház terhe.

Igen, de — mondhatná valaki — Fekete József Átányon nem *magtárt* alapított, mint hajdani névtársa Egyiptomban, hanem *fogyasztási szövetkezetet*, melyben selmeczi pipát, gombostűt, meg bort és sört árulnak, sőt talán pálinkát is árultak volna, ha M. A. kollega felszólalásával közbe nem lép. — Nos? hát erre is mondok valamit. — Mi itt Nagy-Bányán komolyan gondolkoztunk arról, hogy az egyház javára egy jó szüret alkalmával kéregetünk a hívektől bort, aztán mikor felmegy az ára: eladjuk; a következő szüretkor megint szerzünk be bizonyos mennyiséget; nyerünk rajta annyit, a mennyit; és így tovább. — Ez nálunk épen nem lenne ujság. — Itt az egyháznak egészen a legujabb időkig rendes bormérési joga volt és külön bormérő pinczéje, még pedig az iskolaépület alatt, még se lett miatta semmi baj. — Hát a kántor-korcsma nem megvolt-e legtöbb egyházban? Hát a regále bérletekből nem huzott-e hasznot sok egyház? Hát ha bált tartunk az egyház javára? Puritán érzelmünk kissé tiltakozik; de a szükség, meg a korszellem s az egyház iránti jóakarát ilyeneket is hozhat magával.

harcz fájdalmas emlékét ez alkalommal megújítsam; de érintenem kell ezt a kérdést, hogy igazolhassam, mint mindig, úgy most is a nemeslelkű, példány jellemű Zwinglit. Luther szelleme ugyanis az úrvacsora sarkalatos tanának felfogásában nem akart megszabadulni attól a lenyűgöző gondolattól, hogy az úrvacsorai kenyérben és borban, Krisztus teste és vére valósággal, érzékileg tapasztalható módon megvan; ellenben Zwingli a szereztetési ígéket lelkileg magyarázva, azt vallotta, hogy a kenyér és bor, Krisztus megtörtetett testének és kiöntött vérének pusztán csak kiábrázolása, látható jegye. Noha ugyan mindketten elvetették, mint a szentírással ellentétes tudományt, a r. kath. egyháznak azt a felfogását, hogy a kenyér és bor, mint úrvacsorai jegy, Krisztus valóságos testévé és vérévé változik át, mindamelllett lényegesen eltértek a szereztetési ígék magyarázatánál abban a tekintetben, hogy Luther szerint az Isten mindenhatóságának s a Krisztus teste mindenütt jelenvalóságának elve alapján az Ur a kenyér és bor jegyeiben valósággal és érezhetőleg jelen van s abban nem csupán lelkileg hit által, hanem szájjal való élvezés útján is részesülnek a hívek; míg ellenben Zwingli szerint a kenyér és bor pusztán csak külső jegy s az úrvacsora egyszerűen a Krisztushoz való tartozásra, az Ő vele való egyesülésre *emlékeztető* szent cselekmény, vagyis lelkiképen, bensőleg történő ténynek külső kiábrázolása. Kétségkívül mély jelentőségű ellentétéről volt tehát szó, melynek kiegyenlítésére Luthert sem hesseni Filep örgróf fáradozása, sem a józan írásmagyarázatot hangsúlyozó egykorú hittudósok közös törekvése sem volt képes rábírni. Sőt szenvedélyes magatartása előidézte azt a két évszázadig tartó türelmetlenséget, melylyel a

lutheránus atyafiak a szákramentomos református hívek iránt viseltettek, kárára a protestántizmusnak és az evangéliomnak. Am a Kálvin nagy szelleme ebben a kérdésben is döntőleg hatott s az ő közvetítő felfogása nyert kifejezést a ref. hitvallási iratokban, hogy t. i. az úrvacsorai kenyér és bor nem pusztán külső kiábrázolás, hanem szent és hathatós zálog; viszont az úrvacsora nem pusztán emlékeztető közös vendégség, hanem Krisztushoz vezérő lelki cselekmény, annak bizonyosságára, hogy az abban résztvevő hívők a Szentlélek munkája által egyesülnek a megdicsőült Krisztussal. Általában véve kimondhatjuk, hogy a protestántizmus hittani rendszerének bibliai, összhangzatos kifejtését s betetőzését, valamint szervezeti alkotmányát, szóval egész műveltának szilárdságát Kálvin teremtői lángelmének köszönhetjük. Innen van az, hogy a protestántizmus e korszakbeli másfél százados hódításait majdnem kivétel nélkül és csaknem közvetlenül a szorosabb értelemben vett református egyház győzedelmének tartjuk. Bővebb igazolás helyett egyszerűen utalunk Angliára, Helvéziára, Skóciára, Franciaországra, Hollandiára és hazánkra, az anglikánok, puritánok, hugenották s magyar kálvinisták vértanuság árán szerzett, dicső múltú egyházaira, nem hallgatva el természetesen a reformációnak Német-, Cseh-, Morva-, Lengyel-, Dán-, Norvég- és Svédországra gyakorolt átalakító hatását sem. Egy rövid évszázad s ime a reformáció élet-elve Európa vallási, állami s társadalmi intézményeinek minden vonatkozásában áldásosan tapasztalható volt, sőt mi több, a legmíveltebb nemzetek körében — a mennyire ez, a korviszonyok közepett lehetséges volt — jobbra testet is öltött, megvalósult.

Mentsük fel azért az átányi derék lelkes-társat a nyirbogáti vádak alól. — Ismerjük el, hogy nem ártana, ha példáját többen követnék. — Egy kis kovász az üzleti szellemből sok jó kenyérnek való tésztát megkeleszthetne! — Ha József egykor Egyiptomban magtárakat nem építtetett volna: atyja és testvérei az éhség idején Kanánban elvesztek volna, s Mózes nem fakaszthatott volna népe számára forrásvizet a kősziklából.

Gergely Károly.

T A N Ü G Y.

Dr. Bacsoni Lajos beszéde, az okt. 27-iki értekezleten.

Igen tisztelt értekezlet!

Azok után, a miket t. kartársam előttem oly meggyőzőleg előadott, kimutatva azt, hogy egy bölcsészeti fakultás felállítása a debreczeni főiskola keblében mily nagyfontosságú helyi és általános kulturális érdekek követelménye, legyen szabad nekem az előttünk fekvő, e város művelt közönségének s mondhatni egész lelkes lakosságának nemes érdeklődését, figyelmét lekötve tartó emez ügynek egy másik oldalára hívnom fel az igen tisztelt értekezlet nagybecsű figyelmét.

Több mint egy évtizede már annak, hogy a felső oktatás megoldatlan kérdéseinek során a harmadik magyar egyetem felállítása szóba hozatott. Az eszme életrevalóságát, a megvalósítás szükségét senki sem vonhatja

ma sem kétségbe, ha meggondolja azt, hogy egy 16 milliónyi népességet számláló állam tudományos műveltség iránt formálható igényeit két egyetem s néhány kiépítetlen és elszigetelt akadémia által semmiképen sem lehet megnyugtató mértékben kielégíteni. Nem csoda tehát, ha az eszmét épen az akkori közoktatásügyi kormány karolta fel különösebben s nem csoda az sem, ha a midőn ekként a legilletékesebb helyen a terv megvalósítása iránt komoly szándék volt tapasztalható, vidéki legnagyobb városaink egymással vetélkedve igyekeztek biztosítani maguknak a harmadik egyetem székhelyének dicsőségét és tagadhatatlan előnyeit.

A harmadik egyetem eszméje azonban akkor nem ölthetett testet, egyéb gátló körülményektől eltekintve leginkább a miatt, mert úgy látszott, hogy az állam akkori kedvezőtlen pénzügyi viszonyai között az ily nagyszabású alapítás nem volna lehetséges; és mert egyéb közkeletű politikai kérdések úgy a nemzet, mint a kormány érdeklődését ez ügyről elterelték s több éven keresztül ettől távol is tartották.

A nemzeti közlekedés azonban, a melyet napjainkban az ezredéves nemzeti multra való visszaemlékezés felemelő érzete ébresztget széles e hazában, mondhatni mohó vágygyal keresi az alkalmat arra, hogy felismerhetőleg kifejezésre találhasson, keresi az alkalmas tárgyakat, a melyek nagyszerű megnyilatkozásának örökidőkre szóló és méltó monumentumai gyanánt szolgálhassanak.

És vajjon lehetne-e a nemzeti föllelkesülés e nevezetes időszakában, ennek kifejezésére, e felbuzdulás megörökítésére a nagy és ünnepélyes alkalomhoz méltóbb tárgyat találni, mint oly intézmények létesítését, a melyek míg egyfelől a tudomány fáklyájával világítják be a viszon-

III.

A protestántizmus belső küzdelmei.

De miként a nap, nemcsak jótékony melegségnek és éltető világosságnak forrása, hanem egyszersmind tikkasztó hőséget és megemésztő sorvadást is idéz elő: azon módon a reformáció is — míg egyfelől megszerzette s visszaadta a nemzeteknek a szabadság áldásait, másfelől elvei, tervei s céljai ellenére — több olyan máig is sajgó sebet ütött az egyházi és polgári társadalom testén, a melyeknek teljes eloszlatására, a több százados mult és a jelen kor tanúsága szerint, emberi ész és erő többé immár nem vala és nem is lesz képes. E jelenségnek okát abban kell keresnünk, hogy a reformáció elvének megvalósítását s annak kimenetelét, végcélját magok a reformátorok sem egyezően fogták fel. Egy volt ugyan az elv, egy a cél, a melynek egész életüket szentelék, de eltérő volt ám szellemi tevékenységük iránya, a minek következménye az lón, hogy a protestáns egyház nagy alkotmányának csakis az alapjait rakhatták le, de meggyőződésük teljes diadalát el nem érhatték. Nem érhatték el már azért sem, mert a 16-ik század közszelleme még nem volt megérve a teljes lelkiismereti és vallási szabadságra. Ez tény. S vajjon a 19. század végén mit látunk s mit kell tapasztalnunk?! Luther az evangéliom alapján állott, de nem volt csálhatatlan sem ő, sem reformátor társai. Szellemi irányával s némely pontra nézve elfogulatlan nézeteivel még a Melanchton szelid és békülékeny szelleme sem tudott megbarátkozni; viszont Melanchton nagyon engedékeny és simulékony volt, a ki a szigorú lutherpártiak felekezeti egyoldalúságával szemközt, nemcsak Kálvin

úrvacsorai felfogásának igazolt voltát, hanem a katholicizmushoz való viszonyt illetőleg még — s ezt valóban nehéz kimondanom — a pápának a püspökök felett való főségét is, emberi jog szerint elfogadta volna, csakhogy békeség legyen az atyafiak között. Ilyesmire a Luther életében természetesen gondolni sem lehetett. Annál hevesebben tört ki tehát a szigorúbb lutheránusok s az engedékeny Melanchton hívei, az úgynevezett filippisták közt addig még elfojtott ellenszenv, a nagy szász reformátor halála után, a mikor is Melanchton, Móricz szász választó fejedelem felhívására, több theologus társával (Bugenhagen, Cruciger, Major) együtt azt a szomorú emlékezetességű lipcsei interimet megszerkesztette (1548. decz. 22.), a melyben a lutheránus egyház tanát lényegileg ugyan megtartotta, de feltűnő ellágyultsággal s mintegy tanácstalanul, nemcsak a kath. alkotmány-szervezetet, tehát a pápa főpüspökségét is, hanem még a szertartásokat is, mint közömbös dolgokat (adiaphora) elfogadta. Nem csoda, ha ezek láttára a jénai egyetem, mely a hajlíthatatlan Luther szellemének volt őre, ellenséges táborként szállott szembe Wittenbergával, a hol Melanchton tanított. Megkezdődött a theologusok vitája, a dogmatikai ellentétek tusája s felújult a protestántizmus kebelében az a tisztán kath. jellegű csálhatatlanság és az ezzel együtt járó gyűlölködés, melynek nyomán a legszenvedélyesebb pártoskodás és elfogult felekezeti tollharcz, majd a vallási rajongás és kárhuzatos tagadás végletei állottak elő. Itt a közömbös dolgok, amott a jó cselekedetek és a hit, itt az eredendő bűn, amott „a kálvinisták tévelygése” felett versengtek a lutheránus párhívek, türelmetlenül üldözve a másként vélekedőket. A lutheri orthodoxia védelme folyamán szenvedélyes

tagsos, de dicsőséges nemzeti multat s fejtárják előttünk annak tanulságait, másrészt megmutatják a jövő fenmaradás és nemzeti fejlődés legbiztosabb útját és eszközeit is?!

És csakugyan, a midőn mintegy két évvel ezelőtt szélesebb körben kezdte foglalkoztatni városunk közön-ségét az ezeréves nemzeti jubileum megünneplésének kérdése, első sorban a helyi sajtó, aztán városunk és társadalmunk vezérférfiai s a főiskolai előljáróság és tanárok kezdeményezésére mondhatni egyértelműleg nyilatkozott városunkban a közvélemény a mellett, hogy e nagyszerű nemzeti ünnep emlékének áldozva, *Debreczen városában tudomány-egyetem létesíttessék, hogy Debreczen város ősi tanintézete és dicsekedése, a debreczeni kollégium, közelebbről ennek akadémiaja egyetemi magaslatra emeltessék fel.*

E nagy célznak támogatására sietett a magyarországi reformátusok törvényhozó testülete, az országos zsinat, a mely buzgó és nagyérdemű egyházkerületi elnökeink, püspökünk és főgondnokunk közbenjárása folytán kimondotta azt, hogy a *debreczeni főiskolában bölcsészeti fakultás állíttassék fel* s e célra az országos gyűjtést el is rendelte. Debreczen városa pedig, a mely a debreczeni kollégiummal való szoros összetartozása s atyai és pátronusi jó indulatának minden alkalommal félreismerhetlen jeleit szokta szolgáltatni, már előlegesen, mintegy buzdító példával járva mások előtt, a jogakadémia és a bölcsészeti fakultás részére felállítandó 2—2 tanszék alapjául 200,000 frtot, a debreczeni ref. egyház pedig egy bölcsészeti tanszékre 50,000 frtot ajánlottak meg.

Az országos zsinat által kitűzött célt, egy bölcsészeti fakultás felállításának tervét e szerint ma már túllépte a városunkban megindult lelkesedés árja. Ma

már nem pusztán filozófiai fakultásról, hanem egyetemről beszélnek, egyetemért lelkesülnek városunk legjobbjai s egész áldozatkész közönsége. És ez nagyon örvendetes jelenség, egyrészt azért, mert *az egyetem eszméje nem áll ellentétben a bölcsészeti fakultás felállításának tervével*, sőt e kettő egymással szorosan összefügg, egyik a másikat támogatja, egyik a másiknak része, illetőleg feltétele, és mert nagyobb, messzehatódó czéltűzés által szélesebb utat és tért nyitunk az áldozatkészség érvényesülhetésének, s mert végül, nem lenne eszélyes dolog, a nagy alkotások mostani kedvező időszakában a már létező intézményeket nem vonni be az építés keretébe, hanem azokat továbbra is tengődésre kárhoztatni, akkor, a midőn épen ezek bevonásával *alkothatunk* valóban *nagyot és maradandót*, s akkor, a mikor épen ez intézmények létesítésében van adva Debreczen városára nézve oly kiváló előny, oly ellensúlyozhatatlan erő, a mely az egyetemért vételkedő minden más város felett Debreczennek juttatja mindenkör az elsőséget. Valóban legalább is igazolhatatlan mulasztás volna Debreczen városa és közönsége részéről, ha nem buzdítaná az alkotás munkájára az áldozatkészség tanúsítására az a körülmény, hogy itt van kebelében Magyarországnak az egyetemek után legnagyobb és legnevezetesebb ősi tanintézete, hogy itt van az a tanintézet, a mely mostani kiegészítetlen állapotában is 15 akadémiai rendes tanszékkel, sőt ha a már megalapított, illetőleg biztos kilátásba helyezett tanszékeket is számításba vesszük, összesen *22 akad. tanszékkel képes az egyetem alapításához hozzájárulni.* E tekintetben Debreczennel egyik akadémiai város sem versenyezhet, annyival kevésbbé Szeged, a melynek az alapkötől a tető zárkövéig merőben új építést kell végbe vinnie, ha egyetemet akar létesíteni.

alakban ismétlődött a régibb keletű antinomista versengés is (1556. óta) a felett, ha vajjon a törvényre nincs-e semmi szüksége a keresztyén hívőnek, a mint ezt Agricola János (1492. ápr. 20.—1566. szept. 22.) az evangéliumi szabadság elvéből következtette, avagy pedig a törvényt továbbra is hirdetni és magyarázni kell-e, a mint ezt a szász lutheránus egyház lelkipásztorai számára kiadott Melanchton-féle utasítás tartalmazta? Más oldalról meg a tudós és eszes, de gögös és önhitt Osiander András (1498. decz. 19.—1552. október 17.) előbb nürnbergi lelkész, majd königsbergi theol. tanár támadta meg a protestánsizmus alapdogmáját: a hit által való megigazulás tanát, midőn azt tanította, hogy a hívő keresztyén nem a Krisztus tökéletes elégtételének, igazságának és szentségének beszámítása alapján igazul meg Isten előtt, hanem Krisztus maga, mint Istennek valóságos igazsága, alanyilag beszáll, — hogy állandóan bennmaradjon a hívő bensejében és ezen a révén történik a megigazulás, az idvezülés. Minthogy már ő — ezen vélekedés szerint — Krisztusnak isteni természetét oly igen előtérbe állította, hogy a megigazulást közvetlenül Krisztus isteni lényéből eredeztette és így az Úr bűntörölő, engesztelő váltságahalálát pusztán alárendelt jelentőségűnek tekintette: ennél fogva a protestáns tanélet, az ilyen részint katolikus, részint túlhajtott bölcselmi képzetek összelegyítése által komolyan veszélyeztette s a porosz herczegséget két évtizedig dúló theologiai torzsalkodás örvényébe juttatta. Minden ilyes újításoknak és theologiai versengéseknek megelőzése s elhárítása céljából keletkeztek a lutheránus hitvallások s egyházi rendszabályok, a melyekkel egyidejűleg, a katolicizmus és lutheránizmus ellenében folytatott védelem indokából, a református symbolumok is napvilágot láttak. De már

akkor a szellemi és erkölcsi erejében megfogyatkozott orthodoxia, a gyakorlati hitélet mezején feltűnedező burjánok kiirtására, valamint a vallási rajongás végleteinek eloszlatására és a túlesapongó egyéni szabad gondolkodás merényleteinek visszaverésére erőteljes, képtelen volt. Pedig ez a hármasság körjelenség ismételt nagy mérvben gyöngítette a protestánsizmusnak nemcsak belső, de külső körfalait is. Így nevezetesen az újkeresztelők tévelygéseit a 16-ik század második felében, szelidebb alakban felelevenítette Menno Simon, azelőtt kath. lelkész († 1561. jun. 13.), a ki a Hollandiában, Porosz- és északi Németországban szétszórta levő anabaptistákból gyülekezeteket szervezett, azon elv alapján, hogy a tanrendszer tudományos előterjesztése merőben értéktelen hitvallásokra nincs semmi szükség s mint evangéliomellenes dolog, elvetendő az eskü (Mát. 5, 37.), a hadviselés (Mát. 26, 52.), bármilyen megtorlás (Mát. 5, 39.), a paráznaság indokán kívül való házassági elválás (Mát. 5, 32.) és gyermekkereszttség (Mát. 28, 19). Épen ilyen zavarólag hatott a protestánsizmus fejlődésére az a másik irányzat, melynek képviselői s követői részint tartalmatlan bölcselmi elméletek, részint vallásos érzélgésből eredő rajongás által vezéreltetve, elméletileg ködös titokzatosság és érzékfelettség, gyakorlatilag pedig az érzékiség útvesztőire tévedtek, mint p. o. Paracelsus orvos († 1541.), a ki az ő képzelgős természetbölcséleti álláspontján, a theologia és orvosi tudomány reformálását s a látható és láthatatlan világ összhangjának igazolását kísérlette meg; aztán Weigel szász lutheránus lelkész († 1588.), a ki az ő nagy feltűnést keltő rajongásával a harmadik századbeli Manichaeusnak pogány eredetű dualismusát újítja fel; végül, másokat nem is említve, Böhme Jakob görlltzi czipész (philosophus teutonicus † 1624.), a kinek

Ha tehát ekként e nemes, ez áldozatkész városi közönség egyetemét óhajt, legyen szabad nekem elsőben az egyetemre, majd jogakadémiánk fejlesztésére vonatkozólag tájékozásul némelyeket e díszes körben elmondanom, hogy csekély erőmhöz képest én is hozzájárulhassak egy porszemmel e monumentális építkezéshez.

A mostani egyetemeknek, vagy helyesebben főiskoláknak háromféle alakját vagy rendszerét lehet általában véve megkülönböztetni: az *angol*, *francia* és a *német* rendszert.

Az *angol* egyetemi rendszer, a mely a maga sajátos formájában főleg az *oxfordi* és *cambridgei* ősi egyetemeknél található fel, az angol népet s ennek összes intézményeit jellemző erős konzervativizmusnál fogva leginkább fentartotta a középkori egyetem eredeti alakját és jellemét. Céljok ez intézeteknek szélesebb körű általános műveltség és kiképzés nyújtása, olyan, a minő — a mint *Paulsen* mondja — egy gentlemanhoz illik. Sem a tudományos bűvárlat, sem a tudománybeli előkészítés a régi angol egyetemnek nem képezi tulajdonképeni feladatát. Tantárgyai is akként vannak megválogatva, a mennyiben a nyelvek, történet, matematika, természettudományok és a filozófia taníthatnak.

Az egyetem önkormányzati alapon nyugvó szabad testület, megőrizve bizonyos tekintetben egyházi jellegét, a mely saját alapítványi vagyonából fedezi szükségleteit s az államkormány annak igazgatására befolyást nem gyakorol. Az életrend, a tanítók és tanulók zárdaszerű együttléte a collegek- és hallokban szintén középkori eredetű. A tanítás tulajdonképen az egyetemi tudósok által történik, a kik csak néhány előadást tartanak évenként, hanem a tudorok és fellowk által, a kik a collegekben a tanulókkal együtt élnek. Az egyetem tulajdonképen

nem egyéb, mint számos ilyen különálló college összessége, a mely collegeket csak a vizsgák, egyetemi gradus s némely más közös ügy fűz együvé. Az ilyen angol egyetem nem nevel tehát *sem szakkönyvtára*, *sem pedig* tudományos bűvárlatra nem igen szolgál. A szakkönyvtára való nevelés csak később veszi kezdetét az egyetemen kívül, a magas szakiskolákban, de ezek is csak ujabban alakultak. Az egyetemek tehát mintegy folytatását képezik a középiskolának, a gymnasiumnak; ez is, mint amaz, az általános műveltségre, az értelem fejlesztésére törekedvén. Ez egyetemek még mindig az előkelő és gazdagabb társadalmi osztályok köréből nyerik tanítványaik egész kontingensét. Szegényebbekre nézve már csak azért is megközelíthetetlenek, mert azokban egy bennlakó ifjú évi ellátása legalább 2000 forintba kerül. Csak a négy újabb angol egyetemet látogathatják szegényebbek is. Ezek közül kettő van Londonban, egy Durhamban és egy Manchesterben.

A *francia főiskola*, valamint a nép politikai karaktere is, épen ellentétét képezi az angolnak annyiban, hogy az egészen eltávolodott a régi egyetem rendszerétől, úgyszólván teljesen szakított azzal, a midőn az egyetemet is, mint a gyűlöletes mult egyik átöröklött intézményét a forradalom eltörölte s helyébe később a császárság alatt hivatalnokok képzésére szolgáló külön fakultásokat állítottak. Ezek állami intézetek, a melyek egyenesen bizonyos élethivatások számára képeznek szakembereket. A tanárok állami hivatalnokok, kiknek célja nem a tudományos kutatás, vagy az általános tudományos képzés. A tudományos kutatás helye az Institut de France, a francia akadémia; az általános képzés eszköze pedig az előkészítő középiskola.

A *német egyetem* középen áll az angol és a francia

szelleme az eszmék tömkelegéből, a mélyen járó elmélődés szövevényes csomóiból, a benső megvilágosodás és Istennel való egyesülés rejtélyeinek halmazából, a legnagyobb bölcselőhöz méltó módon igyekezett kibontakozni — noha siker nélkül. A mysticismus ez utóbbi fajtát nevezzük protestáns theosophiának, melynek az egykorú iskolás hitviták meddő kísérletei mellett megvolt a maga erjesztő hatása.

De még mindezeknél is nagyobb akadályokat gördített a protestáns felekezeti fejlődés útjába az a theologiai jellegű s romboló célzataiban összetelálkozó két ellenzéki párt, mely az uralkodó egyházi tant saját területén saját fegyvereivel törekedett összezúzni, hogy aztán elzengesse az emberi ész és gondolkodás dicsőítő himnuszát. E két ellenzék egyike a *socinianismus*, melynek alapvetője Servét Mihály volt († 1553. okt. 27.), a ki a szentháromságról és Krisztus személyiségéről szóló keresztyén egyházi tant az ő pogány nézeteivel annyira megtámadta s ezzel a hívő lelkek békeességét úgy megzavarta, hogy áldatlan emlékének felújítása minden jól gondolkozó keresztyént borzalommal tölt el mindenha. Az általa széthintett szentháromságtagadó téveszmék veteményes melegágya lőn az unitarizmus, melyet a Helvéciából eltávolított álpróféták, különösen pedig Blandrata, előbb Lengyelországban (1558.), aztán Erdélyben (1563.) is meghonosított. Ezt az irányzatot igyekezett reformálni Socin Faust († 1604.), a ki a sokféle ágazó pártokat a róla nevezett socinianizmus zászlaja alatt tömörítette azoknak az elveknek alapján, a melyek a halála után (1605.) szerkesztett rakovi kátéban nyertek kifejezést. Ez a socinianizmus, a természetfeletti eszméknek sajátosságos alkalmazásával, a keresztyénség körén kívül eső nézeteknek bevonásával s a szentírásnak célzatos és elfer-

dített értelmezésével oly elveket s célakat hangoztat, melyek nemcsak a protestantizmus, de az egész keresztyénség tanírázatával is ellenkeznek. Így p. o. egyebeket mellőzve, tagadja a szentháromságot, tagadja Krisztus istenségét, tagadja a Szentlélek istenségét, s azt tanítja, hogy az ember természet szerint semminemű ismerettel vagy tudattal sem bírhat Istenről, mert az ő lényének és akaratának megismerése multhatatlanul feltételezi a külsőleges, tényleges kijelentést. A szentírásban foglalt kijelentés igaz volta felett pedig egyedüli döntő bíró a józan ész, melynek alapján a rakovi káté az Ur váltsághaláláról szóló keresztyén tant, mint ész-ellenes, hamis, téves és kárhuzatos nézetet elveti. Viszont az emberi akarat szabadságát, az önelhatározási képesség függetlenségét annyira hangoztatja, hogy még Istentől is elvitatja a tökéletes mindentudóságot, azt mondva, hogy Isten a jövőben bekövetkező eseményeket s az embernek cselekedeteit — a mennyiben mindez az akarat szabadságától függ — egész bizonyossággal előre nem tudhatja, nem is tudja. Általában véve a socinianizmus tanrendszerében a természetfeletti dolgokra vonatkozó eszmék, meg a bibliai és bibliaellenes tételek, valamint a jogos és jogtalan bírálat annyira összekuszáltnak öltik szemünkbe, hogy azt a később oly rombolóan fellépő rationalizmus közvetlen úttörőjének kell tekintnünk. Miért is bár a socinianizmus terjedésén kiváló tudósok buzgólkodtak, mint p. o. Schmalz († 1622.), Völkel († 1618.), Schlichting († 1661.), Wissowaty († 1678.), Crell János († 1631.) és Sámuel († 1747.) s bár a „szarmaták Athenéje“, a hírneves rakovi gymnasium (1602.) és az azzal kapcsolatos könyvnyomda hathatósan népszerűsítette e sajátosságos rendszer elveit, s noha ostromaira a protestáns orthodoxia bástyái is megrendültek: mind-

felső oktatás intézményei között. Külső formájára nézve hasonlít annyiban a francia fakultásokhoz, hogy ma már — bár régebben leginkább egyházi jelleggel bírt — a német egyetemek is *állami* intézetek s állami igazgatás alatt állanak. De különbözik azoktól annyiban, hogy a régi egyetem némely önkormányzati intézményeit máig is fentartotta, a mennyiben pl. a rektort, dékánokat, dekanatust maga választja, a tanszékek betöltésére pedig részint javaslatétel, részint a doktorok kireálása által foly be. Különbözik továbbá a francia fakultásoktól az által is, mert a régi egyetem fakultásainak egységét megtartotta, sőt tovább fejlesztette.

De a mit különösen ki kell, mint kiváló jellemvonást és mindenekfölött való előnyt emelni a német egyetemeknél, s a mire nézve úgy az angol, mint a francia egyetemek, illetőleg fakultásoktól előnyösen különbözik az, hogy a német egyetemek egyrészt a *tudományos kutatás* mindmégannyi *műhelyei* s másrészt a *legmagasabb tudományos oktatás* intézetei úgy az *általános tudományos*, mint a *szaktudománybeli* kiképzésre nézve. Képeznek szakembereket, de egyúttal tudósokat s viszik előbbre a tudományt. A német professzor első sorban tudománybúvár, de egyúttal tanító; így aztán az akad. tanítás kiválólag tudományos.

Oxfordban és Cambridgeben jeles tudósok vannak, — mondja a viszonyok egyik alapos ismerője, — de senki sem állíthatja, hogy az angol egyetemek a tudós munka legkiválóbb műhelyei, mint azt a német egyetemekről mondhatjuk. Sokan, a leghíresebb tudósok, mint Darwin, H. Spencer, a két Mill, Macaulay, Gibbon, Bentham, Ricardo stb. az egyetemeken kívül állottak.

Ugyiszintén a *francia tudósok az Institut*-ben találhatók fel, a kik, ha a *College de France* vagy

Sorbonne tagjai, tartanak ugyan ott egészen nyilvános tudományos előadásokat, de ez nem rendszeres és nem az ifjúság tanítását veszi célba. A fakultás tanáraitól pedig ép oly kevéssé várnak ott tudományos irodalmi tevékenységet vagy búvárkodást, a mennyire jogosultalan volna ily követeléseik lépni fel a sok tekintetben parallel állású, de kedvezőtlenebb helyzetben lévő magyar jogakadémiai tanárokkal szemben.

Németországban — mondja Paulsen — *minden egyetemi tanár tudós és megfordítva*. A kivételek, minő a két Humboldt volt, ritkák. *„Ha Németországban valamely tudósról van szó, mindjárt azt kérdezik: mely egyetemenél van? S viszont, ha professzorról van szó, azt a kérdést vetik fel: mit ért, micsoda tudományos szolgálatot teljesített?“*

Valóban magas műveltségről tanuskodik az, ha a tudományt s annak képviselőit annyira megbecsülve és méltányolva látjuk, mint Németországban. Innen van a német egyetemek nagy jelentősége nemcsak kulturális, hanem politikai tekintetben is. Az élő szó hatalma, a tanszék közvetlen hatása az ifjúságra s azon körülmény, hogy valóban tudósok tanították az akad. ifjúságot, okozták azt, hogy — a mint mondják — *a tudomány a nép szívéhez Németországban közelebb áll, mint bármely más népeknél*.

Az egyetemek fontos politikai missiót is teljesítettek Németországban, mert ezek voltak a *nemzeti* egység képviselői és központjai; ezeknek köszönhető, hogy a mint azt találóan mondják, a német nép, mely oly hosszú időn keresztül *az európai politikának csak objectuma volt, most annak subjectumává lett*. És még minő vezérszerepet játszó subjectumává!...

(Vége köv.)

amellett nem volt képes arra, hogy az idők viharainak ellenálljon. Nem volt életképes és nem is lesz soha, mert alapvetői elvetették azt a fundamentomot, a melyen kívül senki más fundamentomra nem építhet s ez az Ur Jézus Krisztus.

A másik kevésbé merev, de szintén romboló ellenzéki párt ebben a korszakban, az Arminius Jakob leydeni theol. tanár († 1609. okt. 19.) nevével nevezett *arminianizmus*, a mely irányzat míg egyfelől a hollandiai ref. egyház sarkalatos hitvallási elveit megtámadta, addig másfelől az állami mindenhatóság részéről várt türelemért, cserébe odadobta az egyház önkormányzati jogát. De ugyan mit is vétett ez az Arminius? Kétségbe vonta a protestantizmusnak szentírásos alapuló és hitvallásilag körvonalozott két fő tantételét, midőn nevezetesen azt tanította, hogy az ember nem a Krisztus igazságának beszámítása következtében igazul meg Isten előtt, hanem maga a hívés az az érdemszerző emberi cselekedet, melyért Isten a bűnöst bűnbocsánatban és idvességben részesíti. Ezzel hitelvi tekintetben a pápistáskodás lejtőjére lépett. Aztán kétségbe vonta a ref. egyháznak az Isten eleve rendeléséről, azaz a predestinációról szóló tanát, mint a mely ő szerinte csorbát ejt az Isten dicsőségén, akadályozza a bűnmegebánást, csökkenti a szentségre való törekvést, feleslegessé teszi az imádkozást, szóval összezuzza a keresztyén vallás alapjait. Ezzel a Bellarmin jézsuitára valló nézettel meg rést tört közvetlenebbül a református egyház hitelveinek bástyafalán. Ilyen és ilyen természetű vélekedései s ellenvetései, a halála után Uitenbogaard udvari lelkes által öt pontba foglalt és a holland s nyugati fríz rendek elé terjesztett feliratban (remonstrantia) vannak elsorolva, a mely elő-

terjesztést Oldenbarneveld teljhatalmú miniszter is, természetesen nem hittani, hanem politikai indokokból támogatván, az úgynevezett remonstránsok, az egyházi közvélemény megkérdése nélkül, a szabad vallásgyakorlat jogát megnyerték (1611.) s önelégülten hajoltak oda az államhatalom boldogító karjaiba. Ám ez a család önelégültség és nagyravágy rövid időn páráként foszlott szét. Az a hű református nép, mely Hollandiában a reformáció zászlóvivője s az egyházi önkormányzatnak vészben, viharban rettentetlen védelmezője s mindenekfelett *a hitvallás tisztaságának és épségének* megvesztegethetetlen őre volt, nem engedhette, hogy a ref. hitvallás áldása és az egyház verejtékkel szerzett szent joga egynehány hiú, babérra vágyó ember elméletének zsákmányává legyen. S noha Orániai Móricz finom műveltségű s nagy tekintélyű udvari prédikátora, Uitenbogaard, az arminianizmus ügyét minden erejével teljes sikerre segíteni igyekezett, s bár a nagyhírű Grotius († 1645.), ez a jeles humanista, tehetséges államférfi, kiváló jogtudós és sokoldalú theologus, pusztán személyes részrehajlásból nem átalotta az általunk is méltán rettegett állami mindenhatóságnak, a caesaropapismusnak kiszolgáltató az egyházat, mindamellett Orániai Móricz (1586-ban) fogadott esküjéhez híven, védelmébe vette a ref. hitvallást s az ő oltalma alatt tartott, örökre emlékezetes dordrecht-i zsinat (1618. nov. 13.—1619. máj. 9.) az arminianizmust, a belgiumi hitvallás és heidelbergi katezisztikus elvetetéseivel egyidejűleg elvetette. Csakhogy azok az elvek a theologiai gondolkozást már ekkor annyira megvesztegették, hogy azoknak hatása igen romboló következményeket idézett elő a protestantizmusban.

(Folyt. köv.)

K Ö Z É L E T Ü N K .

Két lelkész tevékenységének összehasonlítása.

Fekete József atányi és Mózes András nyírbogáti lelkészek beküldötték lelképásztori tevékenységük eredményéről az adatokat hat és fél évről oly feltétellel, hogy a ki kevesebb sikert mutathat fel, az fizet a debreczeni főiskolának 10 frtot, s alulírottat kérték föl ez ügyben döntő bírónak. A beküldött adatok, röviden összefoglalva, e következők.

I. Anyagi téren.

Atányon.

1. Volt az 1886-ik év végén készpénzben, kötvényen és takarékpénztárban 6312 frt 28 kr. Lett az 1892-ik év végén, a 450 frt teher levonásával, 6136 frt 15 kr. Tehát fogyás van 176 frt 13 kr. Igen, de *épitkezésekre* fordítottak 12,266 frt 78 kr.-t.
2. *Alapítványt* tettek: Papszász Lajos és Puky Miklós urak összesen 2500 frtot.
3. *Kegyes adakozásnak* tekintethető, hogy az Ur asztala ellátására többen vállalkoztak, köztük a lelkész maga is, továbbá a miskolczi főleányiskolára 54, a debreczeni új tanszékekre 160 forintot gyűjtöttek.

II. Erkölcsi tekintetben.

1. Az *egyház megírott története* szerint a viszonyok eléggé megnyugtatók. A nép jó.
2. *Vadházasság* 1 volt, de a lelkész közbenjárása folytán az is megszűnt.
3. *Törvénytelen* született 577 közül 11. Tehát a születettek 1·90%-a.

III. Iskolai téren.

1. *Új tanítói állást* szerveztek, a mennyiben a segéd tanítóságot rendessé változtatták; a szárazbeői pusztán községi iskolát alapítottak.
2. *Tanköteles* gyermek van 245; ezek közül iskolába jár 238, másutt tanul 2; nem jár iskolába 5, azaz a tankötelesek 2·08%-a.

Nyir-Bogáton.

1. Hogy mennyi pénz volt és van? nincs kimutatva, hanem az *épitkezésre és földszerzésre* fordítottak hat év alatt összesen 4702 forintot, a mi igen szép tevékenységre mutat ugyan: de az atányinál 7564 frt 78 kr.-ral kevesebb.
2. *Alapítvány* gyűlt a dal-egylet tőkéjéből és közadakozásból orgonára 467 frt. Ez is szép; de az atányinál 1033 frttal kisebb.
3. *Kegyes adakozás* címén a fenti alapítványon kívül nincs semmi kimutatva. Tehát Atány 214 frttal, meg az úrasztali kenyérrel, borral előnyben látszik lenni.

3. *Isméllő* iskolaköteles 71; iskolába jár 94, tehát a köteleseknél 27-tel több. (Ennek okai az idegen kukások.)

4. *Mulasztások* alig vannak, úgy, hogy birságotól csak 3 frt gyűlt be.

5. *Jutalmakat* osztottak ki könyvekben a múlt évben alapítványból és adakozásból 18 frt 77 kr. értékűt. Ingyen tankönyveket szereztek 3 frt 38 kr. árút.

3. *Isméllő* iskolaköteles 48; iskolába jár 38, nem jár 10. Az iskolába járók évről-évre szaporodnak ugyan, és ez dicséretes; de Atányon a tanköteleseknél még több jár.

4. *Mulasztásokról* nincs feljegyezve semmi.

5. *Jutalmul* a nyári vizsgákon a Jó könyvekből és Arany olcsó kiadásából néhányat adtak. Konfirmációkor emléklapokat osztanak ki. Ingyen tankönyveket nem vettek.

IV. Közmívelődés terjesztésére.

1. *Népkönyvtár* van, a mi falun ritkaság, 957 kötetből álló, melynek rendezése és gyarapítása a lelkésznek nagy dicséretére szolgál. Évenkénti gyarapítására 33 frt 33 kr. fordítatik s az egyház és község is ad rá 10—15 frtot évente. Az olvasók nagy számáról a pontosan vezetett és beméltelt jegyzék tanuskodik.

2. *Ifjúsági olvasó egylet* szerveztek mintegy 39 taggal. Erről a lelkész felhívása s az aláírók jegyzéke emlékelve van.

3. *Népszerű felolvasásokat* tartott a káplán, s jövőre ezt rendszeresíteni akarják.

1. *Népkönyvtár* nincs. Ennek hiányát némileg az iskolai könyvtár pótolja, mely 38 kötetből áll. Ezek közt van vagy 25 kötet olvasmány, a mit téli időben a nép is használ; de „napló erről — lelkész saját vallo-mása szerint — nem vezettetik.”

2. *Ifjúsági olvasó egylet alakításáról* szó sincsen.

3. *Népszerű felolvasások* nincsenek, — talán nem is terveztetnek.

V. Vallásosság tekintetében.

1. *Templomba* a hívek nagy számmal járnak. Lelkész káplánt tart, de többnyire maga prédikál.

2. *Úrvacsorával* élt a 2003 lelket számláló egyházban a múlt év folyamán 2148 hívő.

3. *Áttérő* volt 2, kitérő 3, mert a katolikus környezet nagy.

4. *Nazarénizmusnak* híre sincs, sem baptistáknak.

5. *A konfirmációi* oktatást lelkész maga végzi.

6. *Családkönyvet* vezet a lelkész, mely a kura pásztorális gyakorlásában kiváló mértékben hasznos reá nézve és egyszersmind nagy szorgalomról tesz bizonyosságot a lelki gondozás tekintetében.

1. *Templomba* járnak a hívek rendszeresen. Káplán nincsen.

2. *Úrvacsorával* élt az 1867 lélekből álló egyházban a múlt év folyamán 1406.

3. *Áttérő* volt 4, kitérő nem volt. E tekintetben Nyir-Bogát előnyben van.

4. *Nazarénizmus* itt sincs, baptista sincs.

5. *A konfirmációi* oktatásról nincs kimutatva, hogy lelkész végezné.

6. *Családkönyv* nincs. Sőt a vadházasságról szóló jegyzetek azt sejtetik, mint ha nem ismerné még jól a lelkész saját híveit, csak hallomásból értesülne egyről-másról, a mi azok között történik.

Mindezeket két, magam mellé e czélből fölkért munkatársammal összehasonlítva, úgy látszik, hogy Átányon az egyházi élet fejlettebb, magasabb fokon áll, holott népességre nézve csak 136 lélekkel mulja felül Nyir-Bogátot. A lelkész munkássága és hívei javára czélzó tevékenysége szintén több eredményről tanuskodik Átányon, még ha a fogyasztási egylet alakításától eltekintünk is. A jóakarát, tevékenység és buzgalom Mózes András lelkész úrban is megvan; de a gyakorlati lelkészterén Fekete József őt kétségtelenül felülmulja: minél fogva a 10 frtot Mózes András nyir-bogáti lelkész barátom fizeti.

Debreczen, 1893. nov. 8.

Csiky Lajos.

Felelet a „Rövid válasz“-ra.

Mikor e lap 39-ik számában megjelent „Nyilatkozat“-omat a t. szerkesztőségénél közzététetni kértem, gondolatomban sem volt, hogy azzal hírlapi vitát kezdjek vagy arra alkalmat is adjak, személyeket nem érintve oly kimélettel és tárgyilagossággal igyekeztem azt szövegezni, hogy senki sértve ne érezze magát: s ime mégis esperesem szükségét látta a 42-dik számban megjelent „Rövid válasz“ irásának. Most sem akarom részletezéssel — a mit talán elkeserítő érzések nélkül nem is tehetnék — elfoglalni e becses és közérdekű lap terét, pusztán felvilágosításul és esperes úr megnyugtatásul kényszerülve vagyok az alábbiakat elmondani.

A lemondásomra vonatkozó jegyzőkönyvi előterjesztés ennyi: „Olvastattott Soltész János ombodi lelkész, egyházmegyei tanácsbíró és főjegyző *tiszteletteljes* lemondási nyilatkozata, melyben minden egyházmegyei tisztéről való lemondását bejelenti, s *magát a további leendő alól felmentetni kéri.*“ Nem vitatom azt, hogy szabályos volt-e az előterjesztésben — miután felolvastattak — elhallgatni az indokokat, nem kerestem: elnöki rendelés vagy gyűlési vélemény alapján mellőztettek-e indokaim a jegyzőkönyvezésben; ha a fentebbi előterjesztésben indokaim legalább kivonatossan érintve lettek volna: úgy nyilatkozatomnak alapja, értelme nem lenne, s hallgattam volna is; de mert érintve sem voltak és mivel többen, kik a gyűlésen részt nem vettek, az indokokat nem ismerték, kárhóztatólag kérdezték, miért mondtam le? én egyszerűen ezeknek nyilatkoztam, ezek előtt igazoltam visszalépésemet; a nyilvánosság piaczára vitelnek egyetlen oka ez.

Sajnálom, hogy a jegyzőkönyvben is *tiszteletteljesnek* jelzett — tehát nem sértő — lemondás indokolásából első sorban esperes úr az ő *ellené irányított tördőfés mérgét érezte*, holott sem mérges, sem méregtelen tör nem volt kezemben, ki is jelentvén előzetesen, hogy sem sérteni, sem vádolni nem akarok senkit, távol volt tőlem erre még a szándék is.

A *kommentár és sorok közötti olvasásról azért beszéltem*, mert az ügyet leginkább csak házinak tekintettem; az itthoniak, a kik ismerik részletesen, olvashattak a sorok között is, a távolabbiak előtt magyarázat kellene hozzá, — de azt szükségtelennek tartom.

Azonban, nehogy esperes úr tév-évéleményben legyen, kénytelen vagyok rövid válaszára felelni. Hogy *egyházmegyénk ügyei nem úgy folytak, mint az ily testület méltósága és feladata igényli*, ezt mondtam és állítom ma is. Mert a melyik egyházmegyében — sajnos, hogy betegség miatt — a gondnok 3 éven keresztül nem fungálhat, az esperes egy lelkésztársával két évig elkeseredett perben van s végül sem kap állásához

méltó elégtételt, mert elítélt ellenfele hírlapilag meghazudtolja a konvent ítéletét, s annak végrehajtása elől — melyre pedig nagyon rászolgált — egyházmegyei gyűlésről minden további következmény nélkül eltávozik, az ítélet végrehajtva ma sincs és az ügy egészen elalszik: azt hiszem, ott sem a testület méltósága, sem annak feladata nincs megőrizve. Szomorú dolog, hogy ez így volt, de tény, egy a többek közül.

Elismeri esperes úr, hogy *az ellentétek kiegyenlítésére igyekeztem, de nem ismeri el, hogy ezért méltatlan gyanusítást és bántalmazást kellett szenvednem*. Nem hivatkozom arra, miszerint az érdekeltek közül némelyek azt mondták, hogy ama bizonyos ügyet én, mint püspökileg kiküldött vizsgáló, tüntettem fel oly nagynak. Az ily mende-mondára, bár alaptalansága sértett, nem adok semmit, — de fájt az, mikor esperes úr ez ügyben tett s e lapokban megjelent nyilatkozatában azt mondta: *„nem tudom, micsoda jegyzőkönyvet terjesztett fel a vizsgáló küldöttség“*, holott abban a jegyzőkönyvben semmi egyéb nem volt, mint vádló és vádlott előterjesztése, támadás, annak bizonyítékai és védekezés, s az a jegyzőkönyv előtte felolvastattott és általa alá is íratott. Avagy nem méltatlan gyanusítás és bántalmazás rejlik e szavakban? nem feltételezi-e ama mondat, hogy vagy hamisított, vagy legalább nem hiteles jegyzőkönyvet terjesztettünk fel a püspöki hivatalhoz? Elhallgatta a küldöttség e sértést, mert feltételezte, hogy nem öntudatos, és jobban tisztelte az egyházmegye esperesi hivatalát, semmint a meggondolatlan gyanusítás ellen akár törvényesen, akár nyilvános úton elégtételt kért volna, — pedig az a gyanusítás is világ piaczára volt hurczolva — csupán annyit tett más alapos indokoknál fogva is, hogy a további eljárás alól püspök úrnál felmentetését kérte. Nem szívesen hoztam fel ez ügyet, de esperes úr el nem ismerése ellen bizonyítanom kellett állításomat, legalább ezen esettel a többi között.

Lemondásom második indokát nem helyesen értelmezi esperes úr, mert senkinek egyéni meggyőződését sem gáncsolni, sem kárhóztatni nem szoktam. Nem bonczolgom, mi történt az újabb választások előtt nálunk; nem bírálok, miben talált a gyűlés egyhangulag közügyi sérelmet az egyházmegye képviseltesében; nem vitatom, hogy a bizalomra épített hivatalos állás az egyéni meggyőződésnek bizonyos mértékben korlátozója vagy irányzója, s az adott szó kötelezettsége mily erős: csak arra fektettem a súlyt, hogy az újabb választás tényével egyházmegyénk nagy többsége elhagyta eddigi álláspontját; ehez joga volt, meggyőződését, eljárását tisztelem; de miután én elveimmel arra a térre meggyőződésből nem követhetem, — levonom magam számára a következtetést. Hiszen kérem, ha egy kormányzó testület tagjai nem egy elvi állásponton vannak, ott vagy surlódnak, vagy elvtagadásnak kell bekövetkezni, a mi a kormányzásra zavarólag hat és hátrányos, — hogy én e téren tényező lenni nem akarok, ezzel azt hiszem, úgy a közügy, mint magam iránti kötelességet teljesítek; és ha én a többség akarata előtt meghajlom, az a többség ne akarja az én egyéni meggyőződésemet bilincsekbe rakni.

A harmadik pontba foglalt indokra magam sem fektetek nagy súlyt, mert tudom, hogy a gyűlési szabályok megtartása mellett a nehézményezett eljárás megszüntethető; csak hogy ama szabályok 12 év óta fennállanak, de megtartva soha nem voltak, a mi azt hiszem, a jó rend rovására, a gyűlés elnökségének túllengedékenységére mutat. E pontnál én adott szavam beváltására fektetem a fő súlyt.

Midőn esperes úr válasza végén azon nézetének ad kifejezést: *nincs eléggé indokolva lemondásom*, melynek visszavételére az egyházmegye fel is hívott: ugyanakkor feledni látszik, hogy épen az a gyűlés lemondásom tárgyalása után a munkás tér visszafoglalására felkér ugyan, de a másik, rám nézve nem kevésbé megtisztelő bizalmi állást pedig, melyben 15 évet töltöttem, azonnal választás alá bocsátja, mással be is tölti, — ehez már azt hiszem, kommentár sem kell!?

Különben ha némi megnyugtatóra szolgálhat, kijelenthetem, hogy a jegyzőkönyvi előterjesztésben említett „további teendők alóli felmentést“ én nem kértem, tudván, hogy míg helyem betöltve nem lesz, kötelességem hivatalom teendőit végezni; azután sem szándékozom a fegyvert lerakni, sőt tőlem telhetőleg úgy egyházmegyénk, mint közös egyházunk érdekében készséggel munkálkodom, függetlenebbül, mert közhivatali állás korlátai nem feszélyeznek, meggyőződésemet szabadabban nyilváníthatom.

Végül érezve azt, mivel tartozom a múltért a jövőnek, — tudva, hogy szegény egyházunknak a legkisebb erőre is szüksége van, szeretettel eltelve az ügy iránt, melynek szolgálatára elhivattam: szíves készséggel ígéretet teszek, hogy teljesen félretéve minden képzelt vagy tényleges egyéni sérelmet, tisztelve a mások egyéni meggyőződését és véleményét, a közjó előmozdítására *azon téren, mely még számomra mostani visszalépésem után fenmarad*, míg lelki-testi erőm engedi, közreműködni igyekezem, s Bencsik István iránt a régi barát maradok.

Soltész János.

KÜLÖNFÉLÉK.

— A kötelező polgári házasság kérdése, a mint épen lapunk zártakor értesülünk, a döntésnek legényegesebb stádiumán szerencsésen keresztül esett, minthogy a király a kötelező polgári házasságról alkotott törvényjavaslathoz előleges *hozzájárulását adta*. Ezzel ismételve, még pedig a liberalizmus egyik legkardinálisabb kérdésében, bizonyította be Magyarország alkotmányos királya, hogy a nemzettel, a nemzet zömével és javarészával, t. i. a liberális magyar nemzettel együtt érez s egyezően gondolkodik e nemzet haladásának és megerősödésének feltételeiről. Most, a midőn e nemzet minden szabadelvű és elfogulatlan eleme hálával tekint a magas korona felé, még csupán egy nehézség foroghat fenn, a mely némi aggályokat ébreszthetne e régen óhajtott intézmény behozatala tekintetében, t. i. a főrendház ellenállása. Azonban a király elhatározása kétségkívül olyan súlylyal fog nehezédeni a főrendek állásfoglalására is, hogy remélhetőleg erélyesebb ellenakciózt a javaslattal szemben nem fognak kifejtteni. Ha ilyen mégis bekövetkeznék, az aztán kézzelfogható dokumentálása lenne annak, hogy a főrendek bizonyos elemei a nemzet egyetemétől elszakadtak, s ennél fogva a nemzeti képviseletnek hivatatlan és méltatlan elemeivé süllyedvén, onnan feltétlenül kiküszöbölendők. Nem vagyunk még abban a helyzetben, hogy a törvényjavaslatról kimerítő tájékoztatást nyújthatnánk; de a hírek szerint annak következő rendelkezéseiről tudósíthatjuk t. olvasóinkat: 1. A házasság *kizárólag polgári szerződés*, a melyet az állam által kijelölt hatósági személy előtt kell kötni, annyira, hogy a szerződés érvényessége *vallásos szankciótól nem függ*; sőt az a lelkész, a ki a házasságot a polg. házasság megkötése előtt összeadja, érzékeny büntetéssel sújtatik.

2. A tiltó akadályok közé a papi rend és szerzetesi fogadalom is fel van véve. 3. A bontó okok egészben véve a József-féle pátens elveit követik, de annál *szigorubbak*. Az „engesztelhetlen gyűlölet“, ez a tágan értelmezhető bontó ok el van törölve. A házasság felbontása általában meg van nehezítve a prot., unitárius és izraelita házassági jog mai rendszeréhez képest. — A fennálló házasságokra nézve valóper esetén irányadó lenne: 1. hogy az egyházi bíróságok megszűnven, kizárólag *állami bíróságok* ítélnék. 2. Az új törvény életbelépte előtt keletkezett házasságokat azonban csak akkor lehet felbontani, ha a válási ok az új törvényben is, a korábbiban is (kánonjog stb.) előfordul. Engesztelhetlen gyűlölet alapján pl. ezeket sem lehet felbontani. — A *kath. házasságoknál* azonban ki lévén zárva eddig a kötelék felbontása, ezek csak akkor lesznek felbonthatók, ha a válási ok az új törvényben is, de a kánonjogban is, mint az ágytól és asztaltól való elválasztás okai előfordulnak. A polgári házasság életbelépte után a kath. és egyéb házasságok közt különbség nem lesz, tehát, a mi annyira kívánatos, a *jogegység lélesítve leend*. — Egy másik értesítés szerint az elválás okát képezik többek közt a *házasságtörés és fajtalanság*. A *kath. pap*, ha más vallásra tér is át, *nem nősülhet többé*. Az elvált nő, ha a törvényszék nem mondja őt ki bűnösnek, elválása után is jogosult férje nevét viselni. Végül, ha a férj törvényszerűen holtta nyilvánítatik, de később előkerül és feleségét már egy másik férjnél találja, a két törvényes házasság közül az lesz érvényes, a melyik férjjel a nő megegyezik, vagyis a melyikkel a nő akar élni. Mindezek nagyon helyes és liberális intézkedések lesznek, csak azt nem értjük, a mi a kath. papokra vonatkozik áttérésök esetén; mert ha ezekre nézve a házasságot nem engedi meg az állam, akkor kilép a szabadelvű felfogás köréből, minthogy felekezeti álláspontra helyezkedik, a mi teljességgel nem egyeztethető össze azzal a felfogással, a melyet a vallás szabad gyakorlatáról szóló törvényjavaslathoz az áttérésekre nézve követ. Ha az államra nézve közönyös a házasságra lépők felekezeti minősége, akkor az sem jöhet tekintetbe, hogy előbb kath. pap volt-e az illető házassalandó vagy nem. No de az e félleket lehet korrigálni; a miért nincs okunk tartózkodni öszinte örömünk nyilvánításától a felett, hogy egy nagy lépéssel e fontos egyházipolitikai és társadalmi reformkérdés a végleges megoldáshoz közelebb jutott.

— Tiszántúli egyházkerületi lelkész-értekezlet.

Ugy látszik, testet öltend már elvalahára a szép eszme, hogy egyesüljenek lelkészeink egy egyetemesebb jellegű értekezletben, alakítsanak egy egyetemes, vagy legalább egy egyházkerületi lelkész-értekezletet, olyat, a minőnek megteremtését Biki Károly györgyteleki lelkész javasolta e Lap 40-ik számában megjelent cikkében. F. hó 4-én, egyh. ker. közgyűlésünk bevégződésével megindult e tekintetben a mozgalom, a mint ezt a következő jegyzőkönyv igazolja. Jegyzőkönyv a Debreczenben, 1893. november 4-én egy egyetemes lelkészértekezlet alakítása ügyében tartott értekezleti gyűlésről. Jelen voltak: Kiss Áron püspök, Tóth Sámuel egyh. ker. főjegyző, Szabó János, Dávidházy János, Lukács Ödön, Szeremley József, Bencsik István, Csernák István, Segesvári József, Szarka Boldizsár, Nagy István esperesek, Kiss Albert, Balogh Ferencz egyh. ker. tanácsbírák, Tabajdi Lajos, Biró Lajos lelkészek, Csiky Lajos theol. tanár, Szöllösi Imre s. lelkész. 1. Lukács Ödön esperes megnyitván az értekezleti gyűlést, előadja, hogy Biki Károly györgyteleki lelkész a „Debr. Prot. Lap“ hasábjain egy egyetemes

lelkész-értekezlet megalakításának eszméjét vetvén föl, őt, néhány esperes-társát és három theol. tanárt kérte föl a nyilvánosság előtt arra, hogy tegyék ezen eszmét magokévé, s indítsák meg a mozgalmat a most folyó egyh. ker. közgyűlésen egy ilyen lelkész-értekezlet lehetőleg mielőbbi létrehozására. Esperes-társai és a theol. tanárok részéről pedig ő bizatván meg ezen értekezleti gyűlés megnyitásával: az ügyet melegen ajánlja a megjelentek figyelmébe, s egy elnök és egy jegyző választására kéri fel őket. — Az értekezlet elnökéül Lukács Ödön, jegyzőjéül Csiky Lajos theol. tanár kéretnek föl. 2. sz. Megindulván a szönyegen forgó tárgy fölött az eszmecsere, az értekezleti gyűlés egyhangulag és örömmel üdvözli azon eszmét, hogy tekintettel a jelenkor nehéz viszonyaira, a fenforgó nagy egyházpolitikai kérdésekre, mikor oly igen szükséges a hazai református egyház lelkészeinek együttes állásfoglalása s e czélból előleges tájékoztatása, létesítsék egy egyetemesebb jellegű lelkész-értekezlet: kimondja, hogy melegen óhajtja, egyelőre csak egy tisztántúli ev. ref. egyh. ker. lelkész-értekezletnek megalakulását, s egy tervezetnek, programmnak kidolgozásával megbizza Lukács Ö. esperes elnöktele alatt az eszmét fölvetett Biki Károlyt és még Görömbey Péter n.-kállói lelkészt, kérvén őket, hogy munkálatukkal lépjenek annak idejében nyilvánosság elé s az eszmét igy el ezenek lehetőleg mielőbb életre hívni.

— **Vallásos estélyek Debreczenben.** A fentebbi-vel kapcsolatban egy másik örvendetes újsággal is szolgálhatunk olvasóinknak, azzal t. i., hogy helybeli református lelkészi karunk kezdeményezésére jövő hó 10-től kezdve 1894. évi márczius végéig, és azontúl is minden évben körülbelől ugyanezen idő alatt u. n. *vallásos estélyek* fognak városunkban tartatni, melyeknek programja éneklésből, imádkozásból, egy vallásos, erkölcsi, egyháztársadalmi, vagy e. történeti irányú felolvasásból s végül ismét éneklésből áll. Főtiszt. Kiss Áron püspök úr elnöktele alatt egy szűkebbkörű értekezlet tartatott közelebb e tárgyban, mely megtette a kezdeményező lépéseket s mindenekelőtt kimondta, hogy e munkát első sorban a főiskolai tanárok bevonásával óhajtja végezni. Reméljük, hogy rövid idő alatt részletesebben írhatunk e nekünk, épen a jelen körülmények között oly igen fontosnak tetsző tárgy felől.

— **Előfizetési felhívás.** „Vallásos iratokat terjesztő egyesületünk“ a ránk jövő télen is kiadja, immáron 15-ik évfolyamban a magyar protestáns olvasó közönségnél nagy kedvességet nyert *képes néplapját, a Téli Újságot*. Felhívjuk annakokáért lelkésztársainkat s egyházunk tanítóit, hogy mint eddig, úgy ez évben is, vállalatainkat hatáskörükben terjeszteni szíveskedjenek. Az idők jelei kon. olyan figyelmeztetnek bennünket, hogy a *vallás-erkölcsi élet* s különösen az *egyháziasság ápolására minden lehetőt megtegyünk most, mikor a vallás-szabadság behozatalának küszöbén állunk*. E szép czélok szolgálatában állott eleitől fogva a Téli Újság, s hogy miképen felelt meg ennek, leghivebben mutatja, hogy megindulásától kezdve évről-évre mindinkább terjedt; úgy, hogy ma már körülbelül 12 ezer olvasója van. Ez évfolyamban különösen a protestáns egyház történeteinek ismertetésére fektetjük a fősúlyt. Képeink annak főbb mozzanatait tüntetik föl az olvasó közönség előtt, hogy lelkeseledést merítsen a multból a jelen s jövőre nézve. A lap 13 számban jelenik meg, december, január, február hónapokban, minden szerdán. Előfizetési ára 26 kr., ha egy csomagban legalább 10 példány küldhető. Kevesebb számú példányoknál azon felül 13 krajczár postaköltség fizetendő. Előfizetheti Hornyánszky Viktor

könyvkereskedőnél Budapesten. Kiváló tisztelettel vagyunk Körös-Tarcsa, 1893. november hó. *Szabó János*, békés-bánáti ev. ref. esperes s „a vallásos iratokat terjesztő egyesület“ elnöke. *Csicsi Miklós*, makói ref. lelkész, *Budai János*, b.-böszörményi ref. lelkész, szerkesztők.

— **Beke Mihály**, debreczeni árvaszéki elnök, egyházkerületi világi tanácsbíró s főiskolánk gazdasági tanácsosa, mint lapunk zártakor értesülünk, hosszas szenvedés után meghalt f. hó 10-én életének 63-ik évében. Lassu haldoklás volt már életének utolsó ideje, s váltság volt reá nézve a halál. — Igazán kalvinista jellem volt ő, telve egyháza ügyei iránti forró szerelemmel. Sokat vesztett benne egyház és társadalom. Legyen áldott emlékezete!

Szerkesztői üzenetek.

T. J. N-d. Majd csak tudok már időt találni, mindenekelőtt pedig tért szakítani, hogy beváltam ígéretemet. — **F. Gy. Krassó.** B. cikke azóta csakugyan megjött, kérjük folytatását is. — **N. L. N-a.** Kérdésére megírtam a választ; ki is van szedve, de ezen számból hely szűke miatt kimaradt. — **M. L. K-g.** Közelebb jönni fog.

TARTALOM-JEGYZÉK: Lelkipásztori verseny. Gergely Károly. — Tárca: A keresztyén egyház élete a reformációtól a 17. század közepéig. Dr. Erdős József. — Tanügy: Dr. Bacsoni Lajos. beszéde, az okt. 27-iki értekezleten. — Közéletünk: Két lelkész tevékenységének összehasonlítása. Csiky Lajos. — Felelet a „Rövid válasz“-ra. Soltész János. — Külföldiek. — Szerkesztői üzenetek. — Hirdetések.

Felelős szerkesztők és laptulajdonosok:

CSIKY LAJOS és Dr. BACZONI LAJOS.

Pályázati hirdetés.

A *zilahi* ev. ref. kollégium államilag segélyezett főgymnasiumában a rajztanári rendes tanszékre pályázat nyittatik. E tanszékkel a rendkívüli szabadkézi-rajz tanítása, valamint az alsó osztályokban a mennyiségtan tanítása is egybe van kötve. Heti órák száma legfőlebb 20.

Javadalma 1000 frt évnegyedes előleges részletekben.

Az állomás a m. kir. vallás- és közoktatási miniszterium kinevezése által töltetik be.

Pályázók kellő okmányokkal felszerelt folyamodványukat a zilahi ev. ref. kollégium előjáróságához folyó évi december 15-ig adják be.

Az erdélyi ev. ref. egyházker. ig. tanácsának Kolozsvárt 1893. október 16-án tartott üléséből.

Szász Domokos,

ref. püspök, mint elnök.

Parádi Kálmán,

tanügyi előadó.